

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття містить матеріал з питань створення умов для формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої підготовки до супроводу обдарованих школярів. Обґрунтовано необхідність введення у процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів таких спецкурсів, як: “Організація соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів”, “Організація роботи соціального педагога з обдарованими школярами”, а також методичних матеріалів тренінгу “Практичні аспекти підготовки соціального педагога до роботи з обдарованими дітьми”, впровадження яких дає можливість істотно підвищити рівень професійної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна культура, соціальні педагоги, соціально-педагогічний супровід, обдаровані школярі.

Сучасна освітня політика держави в напрямі вдосконалення підготовки фахівців вимагає створення умов для постійного підвищення рівня їхнього професіоналізму. Важливим для формування у майбутніх фахівців готовності до здійснення майбутньої професійної діяльності є розвиток їхньої професійної культури. Серед науковців посилюється інтерес до проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців, що зумовлено зростанням її практичної значущості для розвитку особистості. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до супроводу обдарованих школярів не є винятком, оскільки останні належать до категорії дітей, які потребують уваги з боку соціального педагога, практичного психолога, вчителів, батьків, громадськості, їхня поведінка має свої специфічні особливості, на які має звертати увагу соціальний педагог. Поряд з цим, як свідчать результати відвідування занять з обдарованими дітьми, що проводять майбутні соціальні педагоги під час навчальної практики, більшість студентів не виявляють достатнього рівня сформованості професійної культури під час спілкування з обдарованими школярами, їм не вистачає досвіду самовдосконалення й розвитку необхідних професійних якостей у цьому напрямі.

У Наказі Президента України “Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” № 344/2013 визначено основні проблеми, виклики та ризики в розвитку освіти, зокрема і обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення (діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь). Серед основних завдань освіти визначено розвиток та підтримку системи роботи з обдарованою і талановитою молоддю, розроблення цілісної системи виявлення та психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді, забезпечення створення умов для її розвитку, соціалізації та подальшого професійного зростання, а також проектування особистісно-розвивального середовища обдарованих дітей і молоді [7]. Отже, важливість створення умов для успішної соціалізації обдарованої молоді актуалізує потребу у підготовці майбутніх соціальних педагогів до організації супроводу обдарованих школярів.

Аналіз досліджень з питань формування професійної культури педагогів та соціальних педагогів підтверджує значущість пошуку шляхів підвищення її ефективності. Так, С. Архангельський, Ю. Бабанський, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Луговий розглядають професійну культуру педагога як важливий компонент неперервної професійної освіти. Проблема формування педагогічної та професійної культури стала предметом дослідження таких науковців: З. Абросимова, К. Абульханової-Славської, А. Барабанщикова, В. Беніна, Є. Бондаревської, Г. Васяновича, В. Гриньової, І. Зимньої, Й. Ісаєва, Л. Рибалки, Є. Шиянова. Питання формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників розглянуто в працях В. Гусак, Т. Спіріної. Проте бракує досвіду формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої підготовки до супроводу обдарованих школярів, що негативно позначається на його результативності.

Мета статті – висвітлення умов для формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої підготовки до соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів.

Як зазначає А. Деркач, “особистість має оволодіти здатністю до проектування саморозвитку і до організації в межах своєї професійної діяльності умов для самореалізації” [2, с. 575]. Виходячи із цього, важливим елементом підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності є професійна культура, яка виступає “показником їхньої професійної майстерності та відповідності світовим стандартам у сфері вищої освіти” [4, с. 48]. Так, за результатом сформованості професійної культури можна побачити динаміку становлення спеціаліста – майбутнього соціального педагога, який працюватиме з обдарованими школярами.

С. Єлканов, характеризуючи професійну культуру, визначає такі її ознаки, як: гармонійний розумовий, моральний та естетичний розвиток, широкий науковий і художньо-естетичний кругозір, здатність легко і природно входити в творчий стан, уміння аналізувати власні емоційні, вольові процеси [2, с. 19–20]. Отже, майбутній фахівець за допомогою достатньо сформованого рівня професійної культури має володіти творчими та рефлексивними здібностями й емпатією. Саме ці показники і є необхідними для організації супроводу обдарованих школярів. Так, Т. Спіріна надає визначення професійній культурі майбутніх соціальних педагогів як “інтегративній властивості особистості фахівця з соціальної педагогіки, якій притаманні певні особистісні характеристики, зумовлені рівнем загальної культури, суспільно позитивним досвідом, психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками у поєднанні з творчим підходом до вирішення педагогічних завдань, що дає змогу ефективно та якісно здійснювати соціально-педагогічну діяльність, спрямовану на створення сприятливих педагогічних умов для розвитку дітей, підлітків і молоді в соціумі” [6, с. 14]. Ураховуючи ідеї Т. Спіріної, ми розглядаємо професійну культуру майбутнього соціального педагога, який організовує супровід обдарованих школярів як комплексне утворення, що характеризується наявністю стійкого інтересу до роботи з обдарованими школярами, загальним рівнем культури спілкування та обізнаністю з питань організації ефективної взаємодії з обдарованими школярами, вміннями творчо підходити до вирішення проблем обдарованих школярів, створювати сприятливі умови для їхнього розвитку, налагоджувати зв’язки з їхнім оточенням.

Т. Спіріна визначає критерії та рівні сформованості професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закла-

ду, які враховано нами під час визначення умов формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої підготовки до супроводу обдарованих школярів: ціннісне ставлення до педагогічної дійсності, технологічна готовність, творча активність особистості. Сформованість професійної культури майбутніх соціальних педагогів визначаємо через наявність у них таких показників: усвідомлення студентами педагогічних знань про обдарованих школярів; визнання цінностей суб'єкт-суб'єктних відносин; задоволеність професією; розуміння й оцінка цілей і завдань супроводу; володіння творчими, аналітичними й рефлексивними вміннями для вирішення соціально-педагогічних ситуацій, завдань; динаміка творчої активності. Тому з метою формування у майбутніх соціальних педагогів вищезазначених характеристик потрібно створити відповідні умови в процесі їхньої професійної підготовки.

В. Гусак визначає такі організаційні та психолого-педагогічні умови формування професійної культури соціального працівника [1, с. 72]: формування внутрішньої мотивації, потреби, стійкої установки саморозвитку професійної культури у напрямі організації супроводу обдарованих школярів; фасилітація процесів усвідомленого активного професійно спрямованого навчання; комплексне використання інноваційних педагогічних технологій та інтерактивних методів навчання на заняттях з професійно орієнтованих дисциплін; урахування особистісно орієнтованого підходу як базової ціннісної орієнтації, що визначає стратегію взаємодії викладача і студента; оптимізація міжособистісних відносин у системі “студент – викладач”, суб'єкт-суб'єктний характер цих відносин; створення емоційного клімату, що сприяє виникненню почуття психологічної захищеності; поєднання навчальної та позааудиторної діяльності для розвитку структурних компонентів професійної культури в органічній єдності. Вважаємо, що вищезазначені умови є необхідними і для формування професійної культури майбутнього соціального педагога, який організовуватиме супровід обдарованих школярів.

Окрім цього, велику роль відіграє педагогічна практика, в період якої інтенсифікується процес професійного становлення та самовизначення фахівця, актуалізуються та поглиблюються теоретичні знання, активізується процес формування педагогічних умінь, професійно значущих якостей особистості, створюються умови для формування педагогічної позиції майбутнього фахівця. Це дає можливість розглядати педагогічну практику як важливий фактор формування професійної культури майбутнього соціального педагога. За допомогою педагогічної практики можна побачити результати попередньої роботи в дії, тому що культура особистості виявляється та формується в діяльності. Використання ідей неперервної практичної підготовки майбутнього фахівця можна здійснити за рахунок спеціальних курсів та додаткових тренінгових занять для підвищення рівня організації соціально-педагогічної практики у ЗНЗ та спеціалізованих інтернатах для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка” з метою збагачення її елементів.

З метою забезпечення ефективної підготовки майбутніх соціальних педагогів до супроводу обдарованих школярів протягом 2010–2013 рр. розроблено та впроваджено у процес фахової підготовки студентів Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харківської державної академії культури, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Херсонського державного університету матеріали спецкурсу: “Організація роботи соціального педагога з обдарованими школярами”, методичні матеріали тренінгу “Практичні аспекти підготовки соціального педагога до роботи з обдарованими дітьми”, а також матеріали спецкурсу “Організація соціально-педагогічного супроводу обдарованих школя-

рів”. Після проведення лекцій та семінарських занять за спецкурсом “Організація соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів” відзначено, що у студентів-майбутніх соціальних педагогів підвищився рівень професійної культури, про що свідчать показники мотивації та усвідомлення потреби поповнювати свої знання у напрямі супроводу обдарованих школярів.

Слід зазначити і те, що після проходження практики показники особистісної готовності, яка впливає на рівень професійної культури студентів, зросли на 27%, розвиток умінь до вирішення соціально-педагогічних ситуацій з обдарованими школярами – на 25%. Окрім цього, зі студентами IV курсу спеціальності “Соціальна педагогіка” під час виробничої практики проведено тренінгові заняття, спрямовані на формування їхньої мотивації до взаємодії з обдарованими школярами. За допомогою створення проблемних ситуацій під час тренінгу, розвитку навичок ефективної взаємодії у групі, мобілізації зусиль групи на вирішення певної проблеми студенти продемонстрували вищий рівень особистісної та практичної готовності до організації супроводу обдарованих школярів.

Працюючи зі студентами у напрямі формування їхньої професійної культури, ми використовували ідеї О. Романовського, який довів, що “моделювання реальних професійних ситуацій допоможе студентам зрозуміти і відчувати на власному досвіді відповідальність за свої слова, вчинки, навчить взаємодіяти з колегами, розуміти їх, правильно підбирати мовні засоби для формулювання та висловлювання думок, відчувати необхідність встановлювати і підтримувати контакти з людьми для подальшого розвитку професійних стосунків, співробітництва, взаєморозуміння та сприятливої атмосфери в колективі” [5, с. 88–91]. Тому під час проведення практичних занять нами було розглянуто різні ситуації, які виникають під час взаємодії з оточенням обдарованої дитини, студенти навчилися взаємодіяти на засадах партнерства, розвинули власні комунікативні якості. За допомогою створення проблемних ситуацій під час тренінгу у студентів було сформовано навички ефективної взаємодії у групі, мобілізовано спільні зусилля групи на вирішення певних складних проблем супроводу обдарованих школярів.

Висновки. Отже, для ефективної підготовки майбутніх соціальних педагогів до супроводу обдарованих школярів необхідним є врахування рівня сформованості їхньої професійної культури, що характеризується стійкою мотивацією до роботи з обдарованими школярами, загальним рівнем культури спілкування з ними та їхнім оточенням, умінням творчо підходити до взаємодії з обдарованими школярами та вирішення соціально-педагогічних ситуацій на практиці, бажанням поповнювати свої знання в цьому напрямі, розвивати терплячість до оригінальних ідей та проявів поведінки з боку обдарованих дітей, емпатію, доброзичливість, гнучкість мислення й поведінки. Збільшення інформаційної насиченості під час практики студентів за допомогою проведення навчальних тренінгів, упровадження зазначених спецкурсів та створення партнерської мережі для організації практичної взаємодії студентів з обдарованими дітьми в межах виконання курсових і дипломних робіт позитивно впливають на формування професійної культури, що допомагає їм у майбутньому організувати соціально-педагогічний супровід обдарованих школярів на високому професійному рівні.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці моделі професійної культури майбутнього соціального педагога, який організовує супровід обдарованих школярів.

Список використаної література

1. Гусак В.М. Шляхи формування професійної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університету / В.М. Гусак // Наукові праці. Серія "Педагогіка". – 2010. – Т. 136. – Вип. 123. – С. 69–73. – 2007. – № 1. – С. 39–61.
2. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : НПО "МОДЭК", 2004. – 752 с.
3. Елканов С.Б. Профессиональное самовоспитание учителя / С.Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1986. – 143 с.
4. Попенко О.М. Професійна культура вчителя як інтеграційна якість особистості педагога-професіонала / О.М. Попенко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки". – 2012. – № 1. – С. 44–48.
5. Романовський О.Г. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів / О.Г. Романовський, Т.О. Бутенко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2009. – № 3. – С. 86–93.
6. Спіріна Т.П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т.П. Спіріна. – Житомир, 2009. – 20 с.
7. Указ Президента України "Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" № 344/2013 від 25.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2013.

Беляева К.Ю. Формирование профессиональной культуры будущих социальных педагогов в процессе их подготовки к сопровождению одаренных школьников

Статья содержит материал по вопросам создания условий для формирования профессиональной культуры будущих социальных педагогов в процессе их подготовки к сопровождению одаренных школьников. Обоснована необходимость введения в процесс профессиональной подготовки будущих социальных педагогов таких спецкурсов, как: "Организация социально-педагогического сопровождения одаренных школьников", "Организация работы социального педагога с одаренными школьниками", а также методических материалов тренинга "Практические аспекты подготовки социального педагога к работе с одаренными детьми", внедрение которых позволило существенно повысить уровень профессиональной культуры будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная культура, социальные педагоги, социально-педагогическое сопровождение, одаренные школьники.

Belyaeva K. Formation of professional culture of the future social workers in their preparation to support gifted students

Current educational policy in improving the training of specialists requires conditions for ongoing improvement of their professionalism. The development of future professionals' professional culture is important for the formation of their readiness to commit future professional activity. Among the scientists increasing interest in the problem of formation of professional culture of future professionals is marked, which is caused by the growth of its practical significance for the development of personality. Formation of readiness of future social pedagogues to support gifted pupils is no exception since they belong to the category of children in need of attention from social pedagogues, psychologists, teachers, parents, society; their behavior has its own specific features, which social pedagogue should pay attention to. At the same time, as evidenced by gifted children studies attendance that future social pedagogues conduct in the educational practice, most students do not show sufficient formation of professional culture while interacting with gifted pupils, they lack the experience of self-improvement and development of the necessary competencies in this direction.

To effectively prepare future social pedagogues to support gifted pupils is necessary to account for formation of their professional culture that is characterized by persistent motivation to work with gifted pupils, the general level of culture of communication with them and their environment, the ability to interact creatively with gifted pupils and resolve social and educational situations in practice, request supplement their knowledge in this area, to develop patience to original ideas and behaviors of gifted pupils, empathy, friendliness, flexibility of thought and behavior. The increase in the informational content of students through training courses, implementation of these courses and creating affiliate networks for the organization of practical interaction of students with gifted children within the implementation of term and diploma have a positive influence on the professional culture that helps them in the future to organize social and pedagogical support for gifted pupils in a professional manner.

Key words: *professional culture, social pedagogues, social and pedagogical support, gifted pupils.*